

ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАТУСУ ЗАЙНЯТИХ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Особлива роль аграрної сфери економіки України у національному господарстві визначається її державною, соціальною та виробничо-економічною значимістю. Сільське господарство є виробником продовольчої продукції, постачальником практично всіх основних галузей виробництва, учасником аграрного ринку, у т.ч. на міжнародному рівні. Але суттєве значення аграрної сфери полягає в тому, що вона формує особливий життєвий уклад жителів сільської місцевості, впливає на створення людського капіталу в селі, становлення середнього класу селян, підвищення соціально-економічного статусу зайнятих у аграрному виробництві, розвиток соціально-економічної структури аграрних працівників у відношенні доходів, майнового стану, кваліфікації, посад, рівня та якості життя в цілому. Тому дослідження економічних засад підвищення соціального статусу сільських жителів, у т.ч. засобами соціальної інфраструктури, є актуальним завданням.

Аналіз дослідження та публікації з проблеми. Питання розвитку соціально – економічних відносин та формування соціальних груп населення, зайнятого в аграрній сфері, висвітлені у наукових працях відомих вчених економістів, таких як: С.І. Бандур, В.О. Беспалов, О.Ю. Єрмаков, Е.М. Лібанова, В.Я. Месель – Веселяк, Ю.М. Новіков, Т.І. Олійник, В.В. Онікієнко, А.А.Пересада, П.Т. Саблук, М.П. Сахацький, І.Н. Топіха, О.В. Шкільов, К.І. Якуба. Разом з тим, заходи та напрями активізації процесу формування збалансованої соціально-економічної структури, підвищення соціального статусу зайнятих в аграрній сфері потребують подальшого дослідження та обґрунтування.

Виклад основного матеріалу. Геополітичні, регіональні, виробничо-економічні, соціальні процеси в Україні зумовили значні зрушення, пов'язані, насамперед, із структурними змінами у системі та механізмах господарювання, управління всіма сферами життєдіяльності, у розвитку і становленні нових форм соціально-економічної диференціації населення, в т.ч. в аграрній сфері економіки. У процесі розвитку продуктивних сил та економічних відносин виникають нові спільноти людей, формується їх ієрархія, нетрадиційні або нові способи життєустрою, змінюється структура соціально-економічних інтересів та способів та інструментів їх задоволення.

Підвищення соціального статусу аграрних працівників є об'єктивним індикатором добробуту суспільства, у розумінні належної якості життя та високого його рівня, у т.ч. відповідної освіти, культури, охорони здоров'я, професійної кваліфікації. Важливе значення у змісті соціального статусу працюючого належить рівню його доходів, положенню у плані зайнятості та посади, наявності громадського визнання та ролі у життєдіяльності трудового колективу та сільської громади. Соціальний статус розглядається також як інтегративний показник, що характеризує ступінь задоволення матеріальних і культурних потреб людей в порівнянні з існуючими стандартами життя [1].

Для віднесення осіб до соціальних груп того або іншого статусу необхідно враховувати основні ознаки, що їх ідентифікують. До них відносяться: матеріальні ресурсні ознаки (рівень доходів, витрат, обсяг накопичених заощаджень, рівень майнової забезпеченості, структура та обсяги споживання), нематеріальні ресурсні ознаки (рівень освіти, професійно - кваліфікаційна і посадова позиція, адаптація до нових економічних умов, комфортність життя та відпочинку).

На селі проживає значна кількість людей, які не характеризуються підприємницькою активністю, схильних до традиційного життєвого укладу. Це певною мірою ускладнює завдання створення середнього класу серед них. За офіційними даними, в сільській місцевості склалася до теперішнього часу така соціально-економічна

структура, яка викликає значне занепокоєння. Розшарування за доходами серед сільського населення набуло великих масштабів і характеризується значною амплітудою – від 4-х до 40-ка разів. Положення, в якому найбідніші верстви складають понад третину жителів українського села, свідчать про проблеми із справедливим розподілом доходів та заробітної плати, які характерні для аграрної сфери господарювання.

У той же час, 5 % сільського населення мають достатньо високі, і за міськими мірками, доходи. Близько 10 % селян мають доходи на рівні 3-5 тис. грн. в місяць. У цю групу ввійшли, в основному, керівники та головні спеціалісти великих сільгоспідприємств, частина власників фермерських господарств, деякі успішні приватні підприємці. Велика кількість людей на селі крім особистих господарств, не мають іншої сфери прикладання праці. Самозайнятість забезпечує просте та звужене відтворення робочої сили, але не сприяє підвищенню соціального статусу селян, задоволення їх потреб у соціальних, побутових та інших послугах.

На сьогоднішній день основним представником середнього класу в українському селі може стати і вже стає фермер. Саме фермер зі своїми матеріально - технічними ресурсами є основою зміцнення аграрної сфери вітчизняної економіки [2]. Економічною базою сімейних фермерських господарств можуть бути особисті господарства, які займаються виробництвом продукції не тільки для власного споживання, а й на продаж.

Крім фермерства, основою формування середнього класу на селі, підвищення соціального статусу зайнятих є мале підприємництво. При цьому умовою розвитку підприємництва є обґрунтоване державне регулювання, особливо в галузі законодавчої підтримки, а також його бюджетного фінансування. Основною проблемою малого підприємництва та агробізнесу в сучасних умовах є доступ до кредитних ресурсів, хоча в останні два роки він значно розширився. Так, станом на 1.01.2011 р. кредити і позики, залучені малими формами господарювання, склали 11,3 % від загальної суми кредитів та позик, спрямованих на розвиток всього сільськогосподарського виробництва. Разом з тим, за даними моніторингу Державної служби статистики, учасниками фінансово - кредитних відносин є лише 13,6 % провідних сільськогосподарських приватних підприємців і 2,5 % особистих господарств. У той же час 21,8 % респондентів відзначають, що не зможуть повернути кредит, а 11,6 % висловили невдоволення складною і тривалою процедурою оформлення кредиту [3].

Не заперечуючи тієї важливої ролі, яку відіграють фермери та приватні підприємці в зміцненні соціально-економічної структури працівників аграрної сфери, необхідно зазначити, що середній клас - це поняття все ж таки більш широке і різнопланове. При створенні середнього класу треба обов'язково враховувати не тільки економічне становище аграрних працівників, але і їх соціальний статус, освіту, інтелігентність. Їх вплив на розвиток нашого суспільства, на виховання молодого покоління, зміцнення державної безпеки є дуже великим.

Ми вважаємо, що до середнього класу також необхідно віднести сільську інтелігенцію: лікарів, вчителів, працівників дитячих установ, інженерів, агрономів, зоотехніків. Більше того, у сільській місцевості, яка примикає до великих міст, живе і працює чимало вчених, винахідників, розробників нових сучасних технологій сільськогосподарського виробництва. Достаток їх менше, ніж у фермерів, в межах 1,5 - 3 тис. грн. Але це дуже освічені люди, з великим, як правило, досвідом роботи, ґрунтовними знаннями та належним соціальним статусом [4].

Вагомим підґрунтям формування середнього класу та підвищення соціального статусу зайнятих в аграрній сфері є система аграрної освіти та науки в нашій країні. Вже зараз в процесі навчання багато студентів відносять себе до середнього класу. Це, в основному, діти фермерів, вчителів, інженерно - технічних працівників, власників особистих господарств. Однак не всі з них, ставши випускниками ВНЗ та отримавши диплом, прагнуть повернутися в село і зайнятися там діяльністю, згідно з отриманою професією. За роки навчання вони усвідомлюють різницю в рівні та якості життя

сільських і міських жителів; розуміють, наскільки сільська праця ціниться дешевше, ніж міський, хоча вимагає великих зусиль. Тому для роботи в аграрні підприємства повертається 30-50% випускників аграрних ВНЗ.

Враховуючи ці дані, а також дефіцит працівників закладів соціальної інфраструктури на селі ми вважаємо, що аграрні інститути та університети повинні готувати для села не тільки професіоналів аграрного виробництва, а й сільських вчителів, ветлікарів, працівників культури, фінансової і соціальної сфери, інших фахівців. Тільки в такому випадку молоді люди - випускники ВНЗ, знаючи, що в селі є і школа, і дитсадок, і пошта, і аптека, будинок культури, будинок побуту, лікарня і сервісно-технічний центр, пойдуть працювати в сільську місцевість, утворюючи, таким чином, основу середнього класу.

Державна підтримка села, яка декларується на всіх рівнях управління сьогодні обмежується, переважно, не прямою підтримкою сільськогосподарських підприємств. Разом з ними підтримку отримують і зернотрейдери, які активно займаються сільськогосподарським виробництвом і використовують передбачені для сільськогосподарських виробників податкові пільги для оптимізації оподаткування інших видів своєї діяльності. Податкові пільги мають великі агрохолдинги, які практично ніяким чином не стимулюють розвиток сільської соціальної інфраструктури, продуктивну зайнятість аграрного населення. Між тим саме вони характеризуються великою капіталізацією та отриманням надприбутків. Діяльність агрохолдингів які зосередили значні обсяги земельних ресурсів країни не сприяють зайнятості сільського населення, збільшенню його доходів та підвищенню соціального статусу.

Законом України “Про особисте селянське господарство” передбачено здійснення державної підтримки селян відповідно до загальнодержавних і регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів. Проте, як показало опитування селянських родин, навіть якщо в бюджеті передбачена можливість отримання державної підтримки, селянин її фактично не отримує. Ніхто з опитаних не брав участі в конкурсах сільгоспвиробників для отримання бюджетної підтримки на своє господарство як із загальнодержавних, так і з регіональних програм, а 82 % - навіть не знають про таку можливість.

Селянські родини мають можливість отримувати доплату за проданий ними на забій або переробку молодняк великої рогатої худоби підвищених вагових кондицій або за кондиційних свиней. Серед тих, хто протягом останніх двох років здавав молодняк ВРХ або свиней переробним підприємствам чи цехам (а таких серед сільських мешканців виявилось 19 %), лише 26 % отримали доплату, 29 % - не отримали, оскільки не знали, що вона існує, 18 % - заявили, що їм “не дали” доплату, а 23 % - не отримали доплату, бо жива маса худоби або свиней не досягла потрібної величини.

Таким чином, ефективність поодиноких заходів державної підтримки, якими можуть користуватися особисті селянські господарства, залишається низькою. Під час з'ясування, якої ж саме підтримки чекають селяни від держави ми дійшли висновків, що передусім сільські мешканці очікують створення умов для молодих спеціалістів у сільській місцевості та державної підтримки особистих селянських господарств (74 % респондентів).

Найменшу підтримку в сільському соціумі отримали заходи аграрної політики, пов'язані з формуванням в Україні ринку земель сільськогосподарського призначення. Отже аграрне населення вбачає у функціонуванні ринку землі загрозу свого майнового стану, рівню та якості життєдіяльності. Це спонукає до удосконалення державної аграрної політики щодо гармонізації соціально-економічної структури сільських жителів, яка забезпечувала б належний соціальний статус працюючих.

Висновки. В аграрній сфері економіки України прагнення до формування середнього класу у соціально-економічній структурі населення є показником її удосконалення та гармонізації. У суспільстві він виконує специфічну функцію, будучи

його стабілізатором. Чим більша кількість його представників, тим менша ймовірність того, що в державі будуть відбуватися виробничі та міжнаціональні конфлікти, соціальні катаклізми. Складовими показниками високого соціального статусу є: трудова зайнятість і рівень доходів, забезпеченість житлом, побутовою технікою, стан здоров'я і тривалість життя, можливість безкоштовного користування медичними послугами, доступний відпочинок, система освіти. В умовах напруженої соціально - економічної ситуації в аграрному виробництві особливу цінність має активність населення по формуванню і розширенню трудового поля за рахунок організації власної справи, самозайнятості.

Анотація

Визначено особливості формування соціально-економічної структури та статусу зайнятих в аграрній сфері економіки. Обґрунтовано основні заходи удосконалення соціально-економічних показників життєдіяльності працівників аграрного виробництва.

Ключові слова. Соціально-економічний статус, середній клас, аграрна сфера, фермерство, підприємництво, доходи, освіта, охороно здоров'я, державна підтримка.

Аннотация

Определены особенности формирования социально-экономической структуры и статуса занятых в аграрной сфере экономики. Обоснованы основные меры совершенствования социально-экономических показателей жизнедеятельности работников аграрного производства.

Ключевые слова. Социально-экономический статус, средний класс, аграрная сфера, фермерство, предпринимательство, доходы, образование, здравоохранение, государственная поддержка.

Annotations

The features of the formation of socio-economic structure and status of employment in the agricultural sector of the economy. The basic measures of improvement of socio-economic indicators of the life of agricultural production workers.

Key words. Socio-economic status, middle class, agriculture, farming, business, revenue, education, healthcare, government support.

Список використаних джерел:

1. Грачов Ю. Середній клас на селі. Як його сформувати? / Ю. Грачов // Ученые записки Крымского инженер. – пед.- ин-та: зб. наук.праць. – Вип. 14. – Симферополь, 2010. – С. 116 – 121.
2. Осташко Т. Українське село вступає в рік села / Т. Осташко // Дзеркало тижня: Газета. – 2005. - № 46. – С. 3-4.
3. Рябих О. Формування середнього класу на селі / О. Рябих // Економіка АПК: Міжнар. наук.-виробн. журн. – 2008. – № 11. – С. 15 – 20.
4. Саблук П.Т. Сутність та функції соціальної діяльності суб'єктів господарювання / П. Т. Саблук // Економіка АПК: Міжнар. наук.-виробн. журн. – 2007. – № 8. – С. 97 – 102.